

หีบธรรมล้านนาสร้างสรรค์สู่การสร้างอัตลักษณ์ลวดลายเมืองลำปาง Creative Lanna Dharma Chests : Creating Decorative Patterns of Lampang Identity

พระมหาอรอดเดช จันทรเวคิน, สิริรัญญา ณ เชียงใหม่, ลิปิกร มาแก้ว
Phramaha Attadet Jantarawekin, Siriranya Na Chiang Mai, Lipikorn Makaew
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
Rajamangala University of Technology Lanna
Corresponding Author E-mail: attadet7547@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง หีบธรรมล้านนาสร้างสรรค์สู่การสร้างอัตลักษณ์ลวดลายเมืองลำปาง มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ รูปแบบ และลักษณะเฉพาะของหีบธรรมล้านนาในวัดพื้นที่อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เพื่อสร้างฐานข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยด้านศิลปกรรม 2) เพื่อพัฒนาการสร้างสรรค์รูปแบบและลวดลายของหีบธรรมล้านนา โดยประยุกต์ใช้แนวคิดเชิงศิลปกรรมร่วมสมัยที่สะท้อนอัตลักษณ์วัฒนธรรมล้านนาของจังหวัดลำปาง 3) เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับหีบธรรมล้านนาในรูปแบบที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการอนุรักษ์ โดยจัดทำกิจกรรมการศึกษาและสื่อเผยแพร่ที่เข้าถึงได้ง่ายและยั่งยืน

ระเบียบวิธีวิจัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยพื้นที่วิจัยได้แก่ วัดในเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน 55 วัด และหีบธรรมล้านนา จำนวน 148 ใบ โดยศึกษาข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจ เอกสาร และมีการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 14 รูป/คน อายุช่วงระหว่าง 15-17 ปี

ผลการวิจัยพบว่า 1) หีบธรรมล้านนา ใช้เก็บรักษาคัมภีร์ใบลานซึ่งจารจารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา นิยมสร้างเป็นหีบไม้ฝาเปิดปิดด้านบน รูปแบบของตัวหีบจะมีลักษณะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู ด้านบนผายออก สอดเข้าด้านล่าง รูปแบบ

ที่ค้นพบในวัดเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีทั้งหมด 6 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบสี่เหลี่ยมคางหมู (2) รูปแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า (3) รูปแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัส (4) รูปแบบทรงโกศ (5) รูปแบบทรงปราสาท (6) รูปแบบตู้พระธรรม 2) มีการรวบรวมข้อมูลของรูปแบบหีบธรรม และลวดลายบนหีบธรรม แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อนำไปสร้างสรรค์ลวดลายรูปแบบใหม่ โดยนำเสนอในรูปแบบการเขียนสีจิตรกรรม ลายคำ ลายเงิน และลายทองกำมะลอ โดยใช้ลวดลายอัตลักษณ์เมืองลำปางเป็นหลัก คือ ลายไส้หมูเวียงละกอน ทั้งนี้ยังแสดงลวดลายที่ปรากฏบนหีบธรรมในรูปทรงไม้อัดที่ตัดโครงร่างเป็นรูปทรงหีบธรรม จำนวน 5 ชิ้นงาน 3) จัดกิจกรรม Workshop เพื่อเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์เกี่ยวกับหีบธรรมล้านนา กิจกรรมมุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจรูปแบบ ลวดลาย และเทคนิคการสร้างสรรค์ลวดลายบนหีบธรรมล้านนา พร้อมเผยแพร่ข้อมูลจากการสำรวจ เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมบทบาทของหีบธรรมล้านนาให้คงอยู่ต่อไป

คำสำคัญ: การสร้างสรรค์, การอนุรักษ์, ชาติกรรม, อัตลักษณ์, หีบธรรม

Abstract

The research article titled “ Creative Lanna Dharma Chests : Creating Decorative Patterns of Lampang Identity” has the following objectives: 1) To study the history, design, and distinctive characteristics of Lanna Dharma chests found in temples within Mueang Lampang District, Lampang Province, in order to establish an accurate and beneficial database for art research. 2) To develop creative designs and patterns for Lanna Dharma chests by integrating contemporary artistic concepts that reflect the cultural identity of Lanna in Lampang Province. 3) To disseminate knowledge about Lanna Dharma chests in ways that promote learning and conservation through educational activities and accessible, sustainable media.

Research Methodology: This study employs both qualitative and quantitative research methods. The research area includes 55 temples within Mueang Lampang District, Lampang Province, with a total of 148 Lanna Dharma

chests examined. Data collection was conducted through field surveys, document analysis, and the development of learning activities. A total of 14 participants, including monks and laypersons aged between 15 and 17 years, took part in the learning activities.

Research Findings : 1) Lanna Dharma chests were used to store palm-leaf manuscripts inscribed with Lanna script. These chests are typically made of wood with a top-opening lid. The chests generally have a trapezoidal shape, with the top widening out and tapering toward the bottom. The study identified six distinct forms of Dharma chests found in temples within Mueang Lampang District, Lampang Province: (1) Trapezoidal shape (2) Rectangular shape (3) Square shape (4) Urn shape (5) Prasat (temple-like) shape (6) Cabinet-style Dharma chest 2) The data on the designs and patterns of Lanna Dharma chests were collected and analyzed to create new patterns. These patterns were presented through the techniques of traditional painting, including the Kham (letter) design, Kern (interlocking) design, and gold leaf decoration. The design focused on the identity of Lampang, using the Sai-Moo Wiang Lakorn pattern as the central motif. Additionally, the study displayed patterns found on the Dharma chests, presented in the form of plywood structures, with the outline of the Lanna Dharma chest shape. A total of 5 pieces of artwork were created. 3) A workshop was organized to showcase the creative works related to Lanna Dharma chests. The activity focused on helping participants understand the design, patterns, and techniques used to create decorations on Lanna Dharma chests. The workshop also served as a platform to share data from the research surveys, with the goal of preserving and promoting the role of Lanna Dharma chests, ensuring their continued existence for future generations.

Keywords: Creativity, Conservation, Exchange, Identity, Buddhist Dharma chest

บทนำ

ศิลปะล้านนามีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจะมีทั้งงานสถาปัตยกรรม เช่นวิหาร เจดีย์ หอธรรม ชุมประตู่โขง เป็นต้น และงานศิลปกรรม เช่น พระพุทธรูป ลวดลายประดับศาสนสถาน ทั้งที่เป็นงานปูนปั้นและงานลงรักปิดทองหรือลายคำ เป็นต้น ดังนั้นความเป็นมาของพระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับศิลปะล้านนาเป็นอย่างมาก (สุรพล ดำริห์กุล, 2561: 161)

พระธรรมเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก และนับเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ทั้งพระธรรมที่เป็นสามัญและพระธรรมชั้นปรีชาญาณ หรือธรรมะชั้นสูงที่ต้องใช้ปัญญาพิจารณาอย่างละเอียดลึกซึ้ง พระธรรมเป็นทั้งคำสั่งและสอน ส่วนที่เป็นคำสั่งเรียกว่า พระวินัยบ้าง ศีล บ้าง อภิสมาจารบ้าง ส่วนที่เป็นคำสอนเรียกว่าพระธรรม ถือเป็นเครื่องกระตุ้นใจ ให้ละชั่ว ประพฤติดี (มณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาศนะ, 2549: 58) ถือเป็นคัมภีร์และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ และต้องเก็บรักษาไว้ให้เป็นอย่างดี โดยจะเก็บรักษาไว้ในหอธรรมหรือหอพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นอาคารหลังใหญ่ และด้านในจะมีภาชนะสำหรับเก็บหรือใส่คัมภีร์พระธรรมคือ หีบธรรม หรือ ตู้พระธรรม

หีบธรรมล้านนา เป็นภาชนะที่เก็บรักษาพระธรรม คัมภีร์ วรรณกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา ตำราต่างๆ ที่จารจารึกลงบนใบลาน ด้วยอักษรล้านนา หรือที่เรียกว่า ธรรมใบลานล้านนา หีบธรรมเป็นเครื่องสักการะอย่างหนึ่ง ใช้เป็นเครื่องสักการะพระธรรม โดยในปัจจุบันนี้หีบธรรมมีรูปลักษณะ รูปแบบที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย กล่าวคือ ในอดีตหีบธรรมล้านนา ใช้ไม้สักหรือไม้เนื้อแข็งในการสร้าง รูปแบบของตัวหีบจะมีลักษณะด้านล่างมีความสอบเข้า ด้านบนจะผายออก เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู และรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า บางลักษณะเบี่ยนรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยจะมีฝาครอบปิดด้านบน แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปเริ่มมีการใช้ตู้ไม้แบบมีบานพับเข้ามาแทน ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในเวลาต่อมา การใช้ตู้แบบนี้จะเรียกว่า ตู้พระธรรม

การใช้ตู้แบบมีบานพับสามารถเปิดปิดได้ง่ายกว่าแบบของเดิม ที่ต้องยกฝาครอบขึ้นเพื่อที่จะนำคัมภีร์พระธรรมต่างๆ ออกมา จึงทำให้การทำหีบธรรมแบบดั้งเดิมเริ่มสูญหายไป อนึ่งการสร้างหีบธรรมแบบเดิมนั้น ต้องใช้เชิงช่างที่มีฝีมือเป็นอย่างมาก กล่าวได้ว่าการสร้างหีบธรรมแบบเดิมนั้นมีความซับซ้อน เพราะต้องมีสัดส่วนการเข้ามมเข้าฉาก วัดขนาดของแต่ละด้านแต่ละมุมที่มีลักษณะผายออกด้านบนและสอบเข้าด้านล่างให้เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู

ดังนั้นจึงต้องอาศัยช่างฝีมือที่มีความชำนาญ ส่วนการสร้างรูปแบบมีบานพับมักทำโครงสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบตู้ทั่วไป จึงไม่มีปัญหาในการเข้ามุมต่างๆ ด้วยเหตุผลนี้เองทางผู้วิจัยจึงได้เริ่มศึกษาหีบธรรมล้านนา เริ่มตั้งแต่รูปแบบ ลักษณะ การสร้างสรรค์ลวดลายต่างๆ บนหีบธรรม เทคนิคและวัสดุ โดยสำรวจจากแหล่งข้อมูลวัดในเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน 204 วัด พบว่าวัดที่เก็บรักษาหีบธรรมล้านนาเหลืออยู่ จำนวน 55 วัด โดยพบหีบธรรมล้านนาทั้งหมด จำนวน 148 ใบ ในการศึกษารูปแบบและลักษณะลวดลายของหีบธรรมล้านนา นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลของรูปแบบหีบธรรม รวมถึงลวดลายบนหีบธรรม แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อนำไปสร้างสรรค์ลวดลายรูปแบบใหม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ รูปแบบ และลักษณะเฉพาะของหีบธรรมล้านนาในวัดพื้นที่อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เพื่อสร้างฐานข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยด้านศิลปกรรม
- 2) เพื่อพัฒนาการสร้างสรรค์รูปแบบและลวดลายของหีบธรรมล้านนา โดยประยุกต์ใช้แนวคิดเชิงศิลปกรรมร่วมสมัยที่สะท้อนอัตลักษณ์วัฒนธรรมล้านนาของจังหวัดลำปาง
- 3) เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับหีบธรรมล้านนาในรูปแบบที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการอนุรักษ์ โดยจัดทำกิจกรรมการศึกษาและสื่อเผยแพร่ที่เข้าถึงได้ง่ายและยั่งยืน

ระเบียบวิธีวิจัย

- 1) **รูปแบบการวิจัย** การวิจัยครั้งนี้อยู่ภายใต้หัวข้อ หีบธรรมล้านนาสร้างสรรค์สู่การสร้างอัตลักษณ์ลวดลายเมืองลำปาง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ
- 2) **ประชากรกลุ่มตัวอย่าง** วัดในเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน 55 วัด หีบธรรมล้านนา จำนวน 148 พระภิกษุและผู้รู้ในชุมชน จำนวน 40 รูป/คน การเก็บข้อมูลความพึงพอใจของผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปกรรม จำนวน 3 ท่าน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน 14 รูป/คน และผู้เข้าเยี่ยมชมผลงาน

3) เครื่องมือในการวิจัย

(1) เอกสารรายงานที่เกี่ยวข้องกับทิวธรรมล้านนา และลวดลายล้านนา ที่ปรากฏบน ทิวธรรมล้านนา

(2) แบบการบันทึกการเก็บข้อมูลทิวธรรม

(3) แบบร่างผลงานสร้างสรรค์บนทิวธรรมล้านนา จำนวน 5 ผลงาน

(4) แบบประเมินความพึงพอใจผลงานสร้างสรรค์ลวดลายบนทิวธรรมล้านนา ของ ผู้เชี่ยวชาญ ทั้ง 3 ท่าน และแบบสอบถามผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน 14 รูป/คน

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) บันทึกผลการสำรวจทิวธรรมล้านนาในขณะลงพื้นที่

(2) นำผลการสำรวจมาวิเคราะห์รูปแบบ และลวดลาย

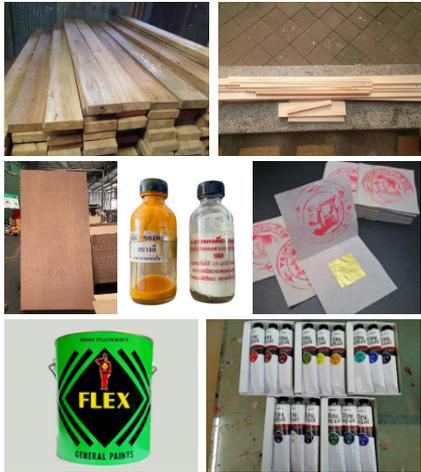
(3) นำผลวิเคราะห์มาขยายเป็นภาพร่างผลงานสร้างสรรค์

(4) นำแบบร่างไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านทัศนศิลป์ ให้ข้อเสนอแนะและนำไปปรับปรุงแก้ไข

5) ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงาน

ตารางที่ 1 ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงาน

ลำดับ	ขั้นตอนการทำงาน	รูปภาพ
1.	<p>ทำภาพร่าง</p> <p>ผู้วิจัยเลือกที่จะร่างภาพต้นแบบอย่างละเอียดด้วยApplications Procreate บน iPad ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากก่อนเป็นภาพต้นแบบ ขั้นตอนนี้อาจแก้ไขบางส่วนเพื่อความเหมาะสมและสมบูรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานจริง แล้วนำเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและให้คำแนะนำขององค์ประกอบภาพร่าง</p>	 <p>ภาพที่ 1 ภาพร่างโดยใช้ Applications Procreate ที่มา : พระมหาดรรดเดช จันทรเวคิน</p>

<p>2. เตรียมวัสดุอุปกรณ์</p> <p>1) วัสดุในการทำโครงสร้างรูปแบบหีบธรรม ได้แก่ ไม้สัก, ไม้อัดยาง, ไม้บัลซ่า (Balsa Wood)</p> <p>2) วัสดุในการทำลวดลายบนผลงาน ได้แก่ แผ่นทองเปลวแท้, แผ่นเงินเปลวแท้, ผงเงิน, ผงทอง, สีฟลักซ์ (Flex), สีอะคริลิก (Acrylic), ยางรักน้ำเกลี้ยง และยางมะเดื่อ</p> <p>3) อุปกรณ์เครื่องเขียน, เครื่องวัด, เครื่องตัด, และวัสดุซ่อมแซม เช่น ซีลี้อยไม้บัลซ่าผสมกาว, สีโป้ว, กาวร้อน ฯลฯ</p>	 <p>ภาพที่ 2 วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ ที่มา : พระมหาอรุณเดช จันทรวคิน</p>
<p>3. ขั้นตอนการทำตัวหีบธรรมและฐาน</p> <p>1) นำไม้สักทำโครงสร้างหีบธรรมรูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมูและฐาน จำนวน 1 ชิ้น เมื่อทำโครงสร้างเสร็จแล้วนำวัสดุสำเร็จรูป (สีโป้วอะคริลิก) มาปิดรอยแตกและรอยต่อของไม้ให้เรียบเนียนแล้วขัดขัดด้วยกระดาษทรายให้เรียบ โดยกระบวนการนี้ต้องทำต่อเนื่องกันรวม 4 รอบ</p>	 <p>ภาพที่ 3 โครงสร้างหีบธรรมรูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู ที่มา : พระมหาอรุณเดช จันทรวคิน</p>

2) นำไม้อัดยางมาวัดขนาดและตัดเป็น
 เค้าโครงหีบธรรมรูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู
 ตามที่ได้ออกแบบไว้ จำนวน 4 ชิ้น ใช้
 เครื่องเจียรลูกหมูตบแต่งขอบและเพื่อลบ
 เสี้ยนคมของไม้อัดออก โป้วสีลงบนไม้อัด
 ตามที่ได้ตัดไว้ เพื่อต้องการให้สีติดได้ดี แล้ว
 นำกระดาษทรายมาขัดเพื่อให้เรียบ ทำชั้น
 ตอนนี้นำสลับการโป้วและการขัดสลับไปมา
 4 รอบ

ภาพที่ 4 โครงสร้างไม้อัดรูปทรงหีบธรรม
 และฐานไม้บัลซ่า (Balsa Wood)
 ที่มา : พระมหาอรรถเดช จันทรวะดิน

3) นำไม้บัลซ่า (Balsa Wood) มาทำเป็น
 โครงด้านหลังของไม้อัดที่ตัดตามรูปแบบ
 หีบธรรมทรงสี่เหลี่ยมคางหมู โดยการ
 ตัดโครงให้ตัวไม้อัดได้เอียงไปด้านหน้า
 เป็นการจำลองของรูปแบบหีบธรรม และ
 นำไม้บัลซ่า (Balsa Wood) มาทำเป็นฐาน
 หีบธรรม โดยเป็นลักษณะของฐานปัทม์
 ออกไก่ เมื่อทำเสร็จแล้วนำไปติดใต้แผ่น
 ไม้อัดที่ตัดเป็นรูปหีบธรรมทรงสี่เหลี่ยม
 คางหมู

ภาพที่ 5 โครงสร้างไม้อัดรูปทรงหีบ
 ธรรมและฐานไม้บัลซ่า (Balsa Wood)
 ที่มา : พระมหาอรรถเดช จันทรวะดิน

4. **ขั้นตอนการทำลวดลายบนผลงาน****1) เทคนิคการเขียนสีอะคริลิก (Acrylic)**

ทำสีพื้นหลังให้ทั่วบริเวณผลงาน เสร็จแล้ว
ร่างแบบ ลงสีตามรูปแบบ และเก็บรายละเอียดของผลงาน

ภาพที่ 6 เทคนิคการเขียนสีอะคริลิก (Acrylic)

ที่มา : พระมหาอรรถเดช จันทรวะดิน

2) เทคนิคการเขียนลายเงิน

ทำสีพื้นหลังให้ทั่วบริเวณผลงาน ใช้สีอะคริลิก (Acrylic) เขียนตามลักษณะของการเขียนลายเงิน และเก็บรายละเอียดของผลงาน

ภาพที่ 7 เทคนิคการเขียนสีอะคริลิก (Acrylic)

ที่มา : พระมหาอรรถเดช จันทรวะดิน

3) เทคนิคลายทองฉลุ

นำแผ่นพลาสติกใสไปทาบกับแบบร่าง หลัง จากนั้นนำปากกาเคมีเขียนทับตามแบบร่าง แล้วนำมีดฉลุตามแบบที่เขียนไว้ ใช้สีเฟลกซ์ (Flex) ทำให้ทั่วบริเวณชิ้นงาน เมื่อสีพื้นแห้งพอประมาณ นำสีเฟลกซ์ (Flex) มาเช็ดอีกรอบ เพื่อจะได้ความเหนียวของสีเฟลกซ์ (Flex) นำแผ่นทองคำเปลวมาติดให้ทั่วบริเวณลายฉลุ หลังจากนั้นค่อยๆ กดแผ่นทองให้ติด เมื่อแผ่นทองติดสนิทแล้วดึงแผ่นพลาสติกฉลุออก และเก็บรายละเอียดของผลงาน

4) เทคนิคเขียนยางรักปิดทอง

ทำสีพื้นหลังให้ทั่วบริเวณผลงาน ใช้ยางรัก น้ำเกลี้ยงทาถมในส่วนที่ต้องปิดทองคำเปลว ปล่อยให้ยางรักมีความเหนียวได้พอดีไม่แห้งจนเกินไป ใช้ทองคำเปลวปิดในส่วนที่เขียนลวดลายไว้ จากนั้นใช้แปรงหรือพู่กันกระทุ้ง ส่วนที่ต้องการจะปิดทอง เพื่อให้ทองคำเข้าถึงส่วนต่างๆ ของชิ้นงานได้อย่างทั่วถึง และปิดทองในส่วนที่ไม่ได้ติดกับยางรักให้หลุดออก เมื่อปิดทองทั่วบริเวณแล้วเก็บรายละเอียดของตัวงาน โดยใช้พู่กันตัดเส้นหรือเขียนลวดลาย และเก็บรายละเอียดให้สมบูรณ์

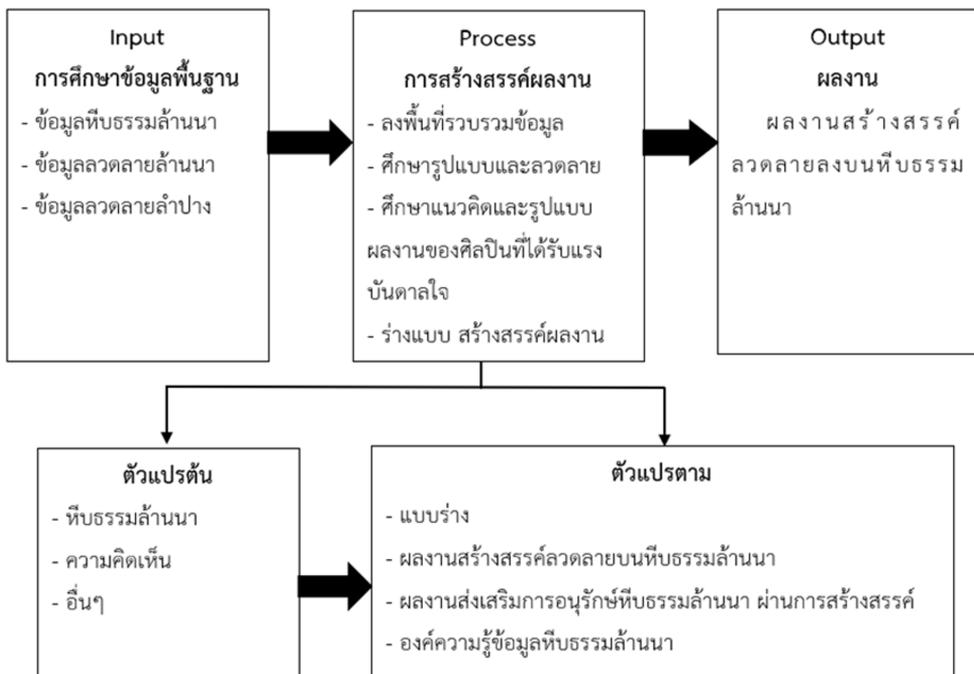
ภาพที่ 8 เทคนิคการเขียนลายเงิน
ที่มา : พระมหาอรรถเดช จันทรวะดิน

ภาพที่ 9 เทคนิคเขียนยางรักปิดทอง
ที่มา : พระมหาอรรถเดช จันทรวะดิน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การสร้างสรรคผลงานในครั้งนี้ เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่สำรวจและรวบรวมข้อมูลของหีบธรรมล้านนาที่พบในวัดเขตอำเภอเมืองลำปาง จ.ลำปาง และศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง รวมถึงศึกษาศิลปินที่มีอิทธิพลในการสร้างสรรค์ผลงานที่คล้ายคลึงกับแนวทางที่วิจัยในครั้งนี้ เพื่อนำเสนอการตีความแนวคิดในมุมมองของผู้วิจัยผ่านการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 10 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ที่มา : พระมหาอรุณเดช จันทรวะดิน

ผลการวิจัย

1) ประวัติศาสตร์ รูปแบบ และลักษณะเฉพาะของหีบธรรมล้านนาในวัดพื้นที่อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง เพื่อสร้างฐานข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยด้านศิลปกรรม

1.1) ประวัติศาสตร์หีบธรรมล้านนา เป็นภาชนะสำหรับเก็บรักษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาและวรรณกรรมที่จารึกบนใบลานด้วยอักษรล้านนา ใช้เป็นเครื่องสักการะพระธรรม รูปแบบของหีบธรรมล้านนาในอดีตมักทำจากไม้สักหรือไม้เนื้อแข็ง มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมคางหมู สี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือสี่เหลี่ยมจัตุรัส พร้อมฝาเปิดปิดด้านบน ต่อมาได้รับอิทธิพลจากศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้มีการใช้ตู้ไม้แบบมีบานพับซึ่งเรียกว่า ตู้พระธรรม แทนและได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย

1.2) รูปแบบหีบธรรมและตู้ธรรม และลักษณะเฉพาะของหีบธรรมล้านนาในวัดพื้นที่อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูลหีบธรรมและตู้ธรรมของวัดในเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน 204 วัด (สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดลำปาง, 2566: 5-14) วัดที่มีหีบธรรมและตู้ธรรมที่คงหลงเหลืออยู่และอนุญาตให้เข้าเก็บข้อมูล จำนวน 55 วัด พบหีบธรรมและตู้ธรรม จำนวน 148 ใบ ผู้วิจัยจึงได้แบ่งภาชนะที่บรรจุพระธรรมใบลานนี้เป็น 2 ประเภทหลักๆ คือ

(1) รูปแบบหีบธรรม เป็นรูปแบบดั้งเดิม พบจำนวน 110 ใบ สามารถจำแนกตามลักษณะของรูปทรงได้อีก 3 รูปแบบ ดังแสดงในตารางที่ 1

(2) รูปแบบตู้ธรรม เป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะรัตนโกสินทร์ พบจำนวน 38 ใบ สามารถจำแนกตามลักษณะของรูปทรงได้อีก 6 รูปแบบ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 2 แสดงสรุปข้อมูลของรูปแบบหีบธรรมและตู้ธรรม ที่พบในวัดในเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยและคิดเป็นค่าเฉลี่ยร้อยละ

ประเภท	ลำดับ	รูปแบบ	จำนวน (ใบ)	ร้อยละ (%)
หีบธรรม	1	รูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู	97	65.54%
		รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า	12	8.10%
	3	รูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส	1	0.67%
ตู้ธรรม	1	รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า	22	14.86%
	2	รูปทรงปราสาท	7	4.72%
	3	รูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู	3	2.02%
	4	รูปทรงมณฑป	3	2.02%
	5	รูปทรงโกศ	2	1.35%
	6	รูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส	1	0.67%

ตารางที่ 3 แสดงสรุปข้อมูลของรูปแบบหีบธรรมและตู้ธรรม ที่พบในวัดในเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ประเภท	ลำดับ	รูปแบบ	วัด
หีบธรรม		รูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู	วัดกาดเมฆ, วัดกอกชุม, วัดช่วงเปา, วัดคะตึกเชียงมั่น, วัดชมพูหลวง, วัดเชียงราย, วัดตันตอง, วัดตันธงชัย, วัดตันยาง, วัดท่าข้าว, วัดท่าคราวน้อย, วัดทุ่งม่านเหนือ, วัดทรายใต้, วัดทรายเหนือ, วัดนาก่วมใต้, วัดนางเหลียว, วัดน้ำโห่ง, วัดบ้านแค, วัดบ้านเป้า, วัดบ้านใหม่, วัดบ้านเอื้อม, วัดบุญวาทยวิหาร, วัดปงสนุกใต้, วัดปงสนุกเหนือ, วัดปงแสนทอง, วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม, วัดพระธาตุเสด็จ, วัดพิชัย, วัดมิ่งเมืองมูล, วัดแม่กีย, วัดแม่อาจ, วัดม่อนกระทิง, วัดลำปางกลางฝั่งตะวันออก, วัดศรีล้อม, วัดสิงห์ชัย, วัดสวนดอก, วัดหัวช่วง, วัดหนองห้า, ตะวันตก, วัดหมื่นกาศ

	2	รูปทรง สี่เหลี่ยม ผืนผ้า	วัดช่างแต้ม, วัดปงสนุกใต้, วัดปงแสนทอง, วัดป่าต้นกุ่มเมือง, วัดฝายน้อย, วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดา ราม, วัดพิชัย, วัดสิงห์ชัย, วัดแสงเมืองมา, วัดหัวข่วง
	3	รูปทรง สี่เหลี่ยม จัตุรัส	วัดช่างแต้ม
ผู้ธรรม	1	รูปทรง สี่เหลี่ยม ผืนผ้า	วัดกล้วยหลวง, วัดคะตึกเชียงมั่น, วัดจอมเมือง, วัดแจ้งหัว ริน, วัดท่าคราวน้อย, วัดนาก่วมใต้, วัดบ้านเอื้อม, วัดพิชัย, วัดแม่ก่ง, วัดลำปางกลางฝั่งตะวันออก, วัดสบตุ๋ย, วัดสิงห์ชัย, วัดสำเภา, วัดหัวข่วง, วัดหนองห้า ตะวันตก, วัดหมื่นกาศ
	2	รูปทรง ปราสาท	วัดแจ้งหัวริน, วัดบ้านฝ้าง, วัดปงสนุกใต้, วัดแม่กีย, วัดลำปางกลางฝั่งตะวันออก, วัดศรีดอนมูลไชยสุวรรณ, วัด แสงเมืองมา
	3	รูปทรง สี่เหลี่ยม คางหมู	วัดชมพูหลวง, วัดบ้านเอื้อม, วัดลำปางกลางฝั่งตะวันออก,
	4	รูปทรง มณฑป	วัดทุ่งกล้วย, วัดบ้านแค, วัดแม่ตำ
	5	รูปทรง โกศ	วัดท่าวิมล, วัดปงสนุกเหนือ
	6	รูปทรง สี่เหลี่ยม จัตุรัส	วัดทุ่งกล้วย

จากการวิเคราะห์รูปแบบของหีบธรรมที่พบในวัดเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางนั้น พบว่า รูปแบบของหีบธรรม ที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมนั้นพบมากที่สุด จำนวน 110 ใบ และรูปทรงของหีบธรรมที่พบมากที่สุด คือ รูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู พบมากที่สุด จำนวน 97 ใบ ดังนั้นรูปแบบในการสร้างสรรค์หีบธรรมล้านนา ผู้วิจัยจึงยกเอารูปแบบหีบธรรมรูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู มาเป็นต้นแบบ ในการทำผลงานสร้างสรรค์ในครั้งนี้

2) พัฒนาการสร้างสรรค์รูปแบบและลวดลายของหีบธรรมล้านนา โดยประยุกต์ใช้แนวคิดเชิงศิลปกรรมร่วมสมัยที่สะท้อนอัตลักษณ์วัฒนธรรมล้านนาของจังหวัดลำปาง

(1) **รูปแบบและลวดลายบนหีบธรรมล้านนา** จากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูลหีบธรรมและตู้ธรรมของวัดในเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน 148 ใบ พบลวดลายหลักที่สร้างสรรค์บนหีบธรรม จำนวน 10 ลาย ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 4 แสดงสรุปข้อมูลของลวดลายที่พบบนหีบธรรมและตู้ธรรม ของวัดในเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยและคิดเป็นค่าเฉลี่ยร้อยละ

ที่	ชื่อลวดลาย	จำนวน (ลาย)	ร้อยละ (%)	จำนวนวัดที่พบ (วัด)
1	ลวดลายเครื่องเถา-พรรณพฤกษา	135	91.21%	47
2	ลวดลายเทวดา	48	32.43%	28
3	ลวดลายหม้อดอกปทุมฉลุ	40	27.02%	23
4	ลวดลายประดิษฐ์	27	18.24%	21
5	ลวดลายไทย	23	15.54%	8
6	ลวดลายสัตว์หิมพานต์	15	10.13%	5
7	ลวดลายพระธาตุเจดีย์-พระพุทธรูป	12	8.10%	7
8	ไม่มีลวดลาย	9	6.08%	9
9	ลวดลายเรื่องราวนิทานชาดก	8	5.40%	8
10	ลวดลายจีน	5	3.37%	2
11	ลวดลายเมฆไหล-ไส้หมู	3	2.02%	3

จากการวิเคราะห์ลวดลายที่มีการสร้างสรรค์ลงบนหีบธรรมที่พบในวัดเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปางนั้น พบว่า มีการใช้ลวดลายเครือเถาและพรรณพฤกษามากที่สุด ผู้วิจัยได้คัดเลือกลวดลายใน

การสร้างสรรค์ได้แก่ (1) ลวดลายเครือเถาและพรรณพฤกษา, (2) ลวดลายเทวดา, (3) ลวดลายหม้อดอกปทุมฉลุ และ (4) ลวดลายไต้หมู ซึ่งเป็นลวดลายอัตลักษณ์ของเมืองลำปาง

(2) เทคนิคในการประดับตกแต่งลวดลายบนหีบธรรม จากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูลหีบธรรมและตู้ธรรมของวัดในเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง จำนวน 148 ใบ พบว่า มีการใช้เทคนิคในการประดับตกแต่งลวดลายบนหีบธรรมอย่างหลากหลายสามารถจำแนกได้เป็น 10 เทคนิค ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 5 แสดงสรุปข้อมูลของการใช้เทคนิคในการประดับตกแต่งลวดลายที่พบบนหีบธรรมและตู้ธรรม ของวัดในเขตอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยและคิดเป็นค่าเฉลี่ยร้อยละ

ที่	เทคนิค/วิธีการ	จำนวน (ใบ)	ร้อยละ (%)
1	ลวดลายทาสี ปิดทองลายฉลุ	139	93.91%
2	ลวดลายทอง	52	35.13%
3	ประดับแก้วจีน	36	24.32%
4	แกะสลัก/ฉลุ	32	21.62%
5	ประดับกระจกสี	23	15.54%
6	เขียนสี	18	12.16%
7	เขียนลายเงิน	12	8.10%
8	ปั้นรักสมุก/กระหนะลาย	9	6.08%
9	ลวดลายทาสี (ไม่ปิดทอง)	9	6.08%
10	ลายทองรดน้ำ	1	0.67%

จากการรวบรวมเทคนิควิธีการในการประดับตกแต่งลวดลายบนหีบธรรมล้านนา ผู้วิจัยจึงได้นำเทคนิควิธีการในครั้งนี้ ได้แก่ เทคนิคการปิดทองลายฉลุ (ลายคำ), เทคนิคเขียนลายทอง, เทคนิคการเขียนสีแดงบนพื้นดำ (ลายเงิน), และการเขียนงานจิตรกรรมสีอะคริลิก (Acrylic) นำมาเป็นวิธีการ สร้างสรรค์ลวดลายบนผลงานการวิจัยในครั้งนี้

ด้านวัสดุในการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้วิจัยเลือกใช้ทั้งวัสดุเดิมและวัสดุทดแทน ประกอบด้วย 楊รัก, ผงชาด, สีเฟล็กซ์ (Flex), และสีอะคริลิก (Acrylic) ในการสร้างสรรค์ลวดลายตกแต่ง ส่วน โครงสร้างของหีบธรรมใช้ไม้สักทำโครงสร้างหีบธรรมทรงสี่เหลี่ยมคางหมู และใช้ไม้อัดตัดตามรูปร่าง ของหีบธรรมทรงสี่เหลี่ยมคางหมู โดยใช้ไม้บัลซ่า (Balsa Wood) ประกอบโครงสร้างและทำฐาน

3) การสร้างสรรค์หีบธรรมล้านนาและลวดลายบนหีบธรรม

(1) ผลงานชิ้นที่ 1 หีบธรรมกับความศรัทธา

ภาพที่ 11 ผลงานชิ้นที่ 1 หีบธรรมกับความศรัทธา

ที่มา : พระมหาอรุณเดช จันทรวะดิน

วัสดุ ไม้สักประกอบขึ้นรูปทำเป็นหีบธรรมล้านนา รูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู ฐาน ปัทม์ทรงบัวคว่ำบัวหงาย

ขนาดตัวหีบ กว้าง 45 เซนติเมตร ยาว 90 เซนติเมตร สูง 105 เซนติเมตร

ขนาดฐาน กว้าง 45 เซนติเมตร ยาว 90 เซนติเมตร สูง 35 เซนติเมตร

ขนาดฝา กว้าง 45 เซนติเมตร ยาว 90 เซนติเมตร สูง 20 เซนติเมตร

เทคนิค การเขียนสีอะคริลิก (Acrylic), เขียนลายเงิน, ลายฉลุปิดแผ่นทองและแผ่นเงิน, ผงทอง

ผลงานสร้างสรรค์ที่บิษัฏกรรมกับความศรัทธา เป็นการนำเอาลวดลายที่พบบนที่บิษัฏกรรมล้านนาในเขตอำเภอเมืองลำปางมาสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ลวดลายพรรณพฤกษา ลวดลายหม้อดอกปทุมฉลุ ลวดลายเทวดา ลวดลายพระธาตุเจดีย์ ลวดลายพระพุทธรูป และลวดลายเรื่องราวต่างๆ ผ่านเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ ได้แก่ การเขียนสีอะคริลิก (Acrylic) การทำลายคำ การเขียนลายเงิน ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้ความเชื่อและความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเกี่ยวกับพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงเป็นการบูชาพระธรรมโดยเฉพาะ ผู้วิจัยจึงนำมาถ่ายทอดร่วมกับลวดลายต่างๆ บนที่บิษัฏกรรมล้านนาใบนี้ โดยแต่ละด้านสื่อความหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้วิจัยเอง ทั้งนี้ในแต่ละด้านจะมีลวดลายไส้หมู เพื่อแสดงถึงลวดลายอัตลักษณ์ของเมืองลำปาง และสีที่ใช้ในลายไส้หมู เป็นสีแดงครึ่งและสีเขียวมะกอก ซึ่งเป็นสีอัตลักษณ์ของเมืองลำปางอีกด้วย อีกทั้งการใช้ลายไส้หมูนี้ผู้วิจัยต้องการแสดงถึงความรื่นไหลไปได้โดยรอบของตัวที่บิษัฏกรรมโดยใช้ลายต่อกันรอบที่บิษัฏกรรม เปรียบเสมือนพระธรรมขององค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าที่สามารถปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา โดยในแต่ละด้านผู้วิจัยได้ให้ความหมายที่สะท้อนถึงความศรัทธาและความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ดังนี้

ภาพที่ 12 ผลงานชิ้นที่ 1 บิษัฏกรรมกับความศรัทธา ด้านที่ 1
ที่มา : พระมหาอรรถเดช จันทรวิน

ภาพที่ 13 ผลงานชั้นที่ 1 ทึบธรรมกับความศรัทธา ด้านที่ 2
ที่มา : พระมหาดรรณเดช จันทรเวคิน

ด้านที่ 1 ลวดลายพระธาตุเจดีย์ศรีจอมทอง ซึ่งเป็นพระธาตุประจำปีนักษัตร
ชวด (หนู) ซึ่งเป็นนามปีเป็งของผู้วิจัยเอง

ภาพที่ 14 ผลงานชั้นที่ 1 ทึบธรรมกับความศรัทธา ด้านที่ 2
ที่มา : พระมหาดรรณเดช จันทรเวคิน

ด้านที่ 2 ลายเทวดายืนอัญชลิถือช่อดอกไม้ โดยให้เทวดาเป็นตัวแทนของผู้วิจัย
เองในการบูชาพระธรรมและการดูแลรักษาพระธรรม

ภาพที่ 15 ผลงานชั้นที่ 1 หีบธรรมกับความศรัทธา ด้านที่ 4
 ที่มา : พระมหาดรรดเดช จันทรวะคิน

ด้านที่ 4 ลวดลายพระพุทธรูปปางถวายเนตร เป็นพระประจำวันเกิดวันอาทิตย์
 ของผู้วิจัยเอง

ภาพที่ 16 ผลงานชั้นที่ 1 หีบธรรมกับความศรัทธา ด้านที่ 5
 ที่มา : พระมหาดรรดเดช จันทรวะคิน

ด้านที่ 5 ส่วนฝา ลวดลายพรรณพฤษกา แสดงถึงการบูชาพระธรรมด้วยดอกไม้

(2) ผลงานชิ้นที่ 2 พระมาลัยโผดโลก

ภาพที่ 17 ผลงานชิ้นที่ 2 พระมาลัยโผดโลก

ที่มา : พระมหาดร.รศ.เดช จันทรวะดิน

วัสดุ ไม้อัดยาง ขนาดหน้า 1.5 เซนติเมตร ทำเป็นรูปทรงของหีบธรรมล้านนา รูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู ประกอบไม้บัลซาร์ทำเป็นฐานปัทมอกไก่

ขนาด กว้าง 90 เซนติเมตร สูง 65 เซนติเมตร

เทคนิค การเขียนสีอะคริลิก (Acrylic)

พระธรรมเทศนาเรื่อง พระมาลัย เป็นชาตกนอกนิบาตที่แต่งขึ้นเพื่อนำเสนอแสดงถึงหลักคำสอน เรื่องการรักษาศีล โดยพระมาลัยนั้นแบ่งออกเป็น 2 ภาค คือ ภาคนรกและภาคสวรรค์ ภาคสวรรค์นั้น จะปรากฏในการเทศน์มหาชาติเป็นส่วนใหญ่ ส่วนภาคนรกนั้นเป็นฉบับที่พระสงฆ์ล้านนานิยมนำมาแสดง ในงานอวมงคล เช่น งานศพ ทำบุญอุทิศ และชาวพุทธล้านนาก็นิยมเขียนหรือซื้อมาถวายเพื่ออุทิศแด่ผู้ล่วงลับเช่นกัน หลังจากการลงสำรวจพื้นที่ พบว่าหีบธรรมบางวัดนั้น มีการสร้างสรรค์ลวดลายเรื่อง พระมาลัยด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้นำรูปแบบของชาตกเรื่องพระมาลัยโผดโลกนี้ นำมาสร้างสรรค์เป็นงานจิตรกรรมแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นตอนที่พระมาลัยไปโปรดสัตว์ในอบายภูมิ โดยไปที่นรกภูมิเพื่อโปรดสัตว์นรกให้พ้นทุกข์ทรมาน เว้นแต่กรรมหนัก 5 ประการที่ไม่สามารถโปรดให้พ้นได้ คือ อนันตริยกรรม

ตอนที่ 2 เป็นตอนที่ชายยากจนเชิญใจผู้หนึ่งซึ่งมีความศรัทธาในพระมาลัยได้เก็บดอกบัวในสระมาถวายพระมาลัย 8 ดอก ผู้วิจัยได้ตีความหมายดอกบัว 8 ดอกนี้คือ หลักอริยมรรคมีองค์ 8 ตอนที่ 3 เป็นตอนที่พระมาลัยได้ขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อบูชาพระธาตุเจดีย์เกศแก้วจุฬามณี สถานที่บรรจุพระโมลีธาตุและพระทันตธาตุ (พระเขี้ยวแก้ว) ของพระโคตมพุทธเจ้า และได้นำดอกบัวที่ชายยากจนได้ถวายในตอนที่ 2 ขึ้นไปถวายด้วย ผู้วิจัยได้แสดงดอกบัวให้อยู่ในรูปแบบของหม้อดอกปурณฆฏะ

(3) ผลงานชิ้นที่ 3 กรรมวาจา

ภาพที่ 18 ผลงานชิ้นที่ 3 กรรมวาจา
ที่มา : พระมหาอรรถเดช จันทรวะดิน

วัสดุ ไม้อัดยาง ขนาดหนา 1.5 เซนติเมตร ทำเป็นรูปทรงของหีบธรรมล้านนา รูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู ประกอบไม้บัลซาร์ทำเป็นฐานปัทมอกไก่

ขนาด กว้าง 90 เซนติเมตร สูง 65 เซนติเมตร

เทคนิค การเขียนสีอะคริลิก (Acrylic)

พระธรรมเทศนาเรื่อง กรรมวาจา เป็นพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับบทธสวดญัตติจิตตุดกรรม คือบทธสวดการอุปสมบทของพระภิกษุ ที่จะมีพระคู่สวดคอยสวดญัตติจิตตุดกรรมเพื่อให้สามเณรที่เข้ารับการอุปสมบทสำเร็จเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เป็นอีกหนึ่งคัมภีร์ธรรมบาลานที่พบมากในเขตอำเภอเมืองลำปาง โดยชาวพุทธล้านนาเชื่อว่าการเขียนและการบูชาพระธรรมกรรมวาจา เพื่ออุทิศให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว เชื่อว่าจะทำให้ผู้ที่ล่วงลับพ้นจากวิบากกรรมที่ก่อตายได้ทำไว้ โดยจะถวายพระธรรมกรรมวาจานี้พร้อมกับเครื่องอัฐบริขารหรือเครื่องบวช อันมีผ้าไตร บาตร ตาลปัตร เครื่องสักการะ ตุงแดง (สำหรับคนตายโหง) สะเปา และเครื่องร้อยสังคิบ ถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ แล้วอาราธนาให้แสดงพระธรรมเทศนากรรมวาจานี้ด้วย เรียกว่า ตานครวัตรกรรม เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจคือ พระธรรมกรรมวาจาเป็นพระธรรมที่เกี่ยวกับบทธสวดการอุปสมบท แต่ใช้ในการถวายเพื่ออุทิศ และเทศน์ในงานอวมงคลเท่านั้น ส่วนในงานบรรพชาอุปสมบทนั้น จะใช้พระธรรมเทศนาเรื่องอานิสงส์การบวชแทน ดังนั้น ผู้วิจัยได้นำรูปแบบประเพณีการตานครวัตรกรรมของชาวลำปางนี้ นำมาตีความออกมาในรูปแบบงานจิตรกรรมบนรูปทรงหีบธรรมล้านนารูปแบบสี่เหลี่ยมคางหมู และเขียนลวดลายใส่หมู ซึ่งเป็นลายอัตลักษณ์ของเมืองลำปางอีกด้วย

(4) ผลงานชิ้นที่ 4 ต้นดอกพุดตาน

ภาพที่ 19 ผลงานชิ้นที่ 4 ต้นดอกพุดตาน
ที่มา : พระมหาอรุณเดช จันทรวะดิน

วัสดุ ไม้อัดยาง ขนาดหน้า 1.5 เซนติเมตร ทำเป็นรูปทรงของหีบธรรมล้านนา รูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู ประกอบไม้บัลซาร์ทำเป็นฐานปัทม์อกไก่

ขนาด กว้าง 45 เซนติเมตร สูง 65 เซนติเมตร

เทคนิค เขียนยารักปิดทอง (ลงรักปิดทอง)

ลวดลายต้นดอกพุดตาน เป็นลวดลายพรรณพฤกษาที่ผู้วิจัยนำมาสร้างสรรค์ เพื่อสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาที่แผ่ขยายไปทั้ง 10 ทิศ เหมือนกิ่งก้านของต้นดอกพุดตาน และยังสื่อถึงความเจริญงอกงามความอุดมสมบูรณ์ในดินแดนล้านนา ทั้งนี้ยังสื่อถึงการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม แสดงถึงพัฒนาการของสังคมในอดีตสู่ปัจจุบันผ่านการยอมรับวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาสังคมให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย การของสังคมในอดีตสู่ปัจจุบันผ่านการยอมรับวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาสังคมให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย

(5) ผลงานชิ้นที่ 5 หม้อดอกไล่หนูเวียงสะกอน

ภาพที่ 20 ผลงานชิ้นที่ 5 หม้อดอกไล่หนูเวียงสะกอน

ที่มา : พระมหาอรุณเดช จันทรวณิน

วัสดุ ไม้อัดยาง ขนาดหนา 1.5 เซนติเมตร ทำเป็นรูปทรงของหีบธรรมล้านนา รูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู ประกอบไม้บัลซาร์ทำเป็นฐานปัทม์อกไก่

ขนาด กว้าง 45 เซนติเมตร สูง 65 เซนติเมตร

เทคนิค การเขียนลายเขิน, ผงทอง

ลายหม้อดอกปुरुณฆูระ เป็นอีกหนึ่งลวดลายที่พบมากในการสร้างสรรค์ลวดลายบนหีบธรรมล้านนาในเขตอำเภอเมืองลำปาง ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอลวดลายนี้นำมาสร้างสรรค์ร่วมกับลวดลายไส้หมูเวียงละกอนเพื่อแสดงรูปแบบอัตลักษณ์ของเมืองลำปาง หม้อดอกปुरुณฆูระ สื่อถึงการบูชา และยังสื่อถึงความเจริญของงานความอุดมสมบูรณ์ ของพระพุทธศาสนาที่จะอยู่ยาวนานตลอดพระศาสนาจะสิ้นไป ในส่วนของลายไส้หมูเป็นลวดลายที่ประยุกต์มาจากลายเมฆไหลของจีน อีกทั้งยังเป็ลวดลายอัตลักษณ์ของเมืองลำปางอีกด้วย เพื่อสื่อถึงการรื่นเริงทางหลักธรรมพระพุทธศาสนา ที่สามารถปรับเปลี่ยนไปตามกาลยุคสมัย เหมือนลายไส้หมูที่สามารถปรับเปลี่ยนต่อเติมได้ตลอดเวลา ตรงกลางหม้อดอกผู้วิจัยได้ทำเป็นรูปไก่ขาว โดยเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดลำปาง และเป็นที่มาของชื่อเมืองกุฎกุนคร ซึ่งเป็นชื่อเดิมของจังหวัดลำปาง ตามตำนานเมืองลำปางฉบับวัดศรีล้อม

3) การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับหีบธรรมล้านนาในรูปแบบที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการอนุรักษ์ โดยจัดทำกิจกรรมการศึกษาและสื่อเผยแพร่ที่เข้าถึงได้ง่ายและยั่งยืน

ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์สู่สาธารณชนภายใต้หัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง หีบธรรมล้านนาสร้างสรรค์สู่การสร้างอัตลักษณ์ลวดลายเมืองลำปาง โดยจัดทำในรูปแบบของกิจกรรม Workshop โดยมุ่งเน้นในเรื่องของรูปแบบ ลวดลาย เทคนิควิธีการสร้างสรรค์ลวดลายที่พบบนหีบธรรมล้านนา ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจและนำไปพัฒนาต่อยอดเป็นองค์ความรู้ต่างๆ ได้ และได้เผยแพร่องค์ความรู้ที่เป็นข้อมูลหีบธรรมล้านนาที่พบบนหีบธรรมล้านนาในเขตอำเภอเมืองลำปาง เพื่ออนุรักษ์หีบธรรมล้านนาให้คงอยู่และมีบทบาทมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง หีบธรรมล้านนาสร้างสรรค์สู่การสร้างอัตลักษณ์ ลวดลายเมืองลำปาง สามารถมองได้จากหลายแง่มุม เช่น ความสำคัญของหีบธรรมล้านนาใน ด้านวัฒนธรรม และการใช้ศิลปะลวดลายในการสร้างอัตลักษณ์ ดังนี้

1. ความสำคัญของหีบธรรมล้านนาในด้านวัฒนธรรม

หีบธรรมล้านนาไม่เพียงแต่เป็นวัตถุทางศาสนาที่ใช้ในการเก็บพระธรรมคำสั่งสอน หรือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและความเชื่อในสังคมล้านนา โดยเฉพาะในเมืองลำปางที่มีการผสมผสานระหว่างศิลปะล้านนาและอิทธิพลจากศิลปะภายนอก ซึ่งทำให้หีบธรรมมีลวดลายที่มีความเฉพาะตัวและมีคุณค่าทางศิลปะและประวัติศาสตร์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธนิกานต์ วรรณมานนท์ (2559: 59-88) ได้กล่าวในบทความเรื่อง อานิสงส์หีบธรรม หอไตร ฉบับวัดพระหลวง อำเภอสองแคว จังหวัดแพร่ ว่า ชาวล้านนาเชื่อว่า การสร้างหีบธรรม หอไตร ได้อานิสงส์เป็นผู้มีบารมีมาก ดังนั้นจึงถือได้ว่าความเชื่อของชาวล้านนาที่มีต่อพระพุทธศาสนานั้นเกิดจากการสวดรับฟังเรื่องอานิสงส์ต่างๆ ในการถวายทาน เพื่อเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา จึงได้เกิดความศรัทธาส่งงานศิลปกรรม เพื่อถวายตามอานิสงส์ที่ออกมาจากคัมภีร์หรือธรรมบาลานในเรื่องนั้นๆ

2) ลวดลายบนหีบธรรมล้านนาและการสร้างอัตลักษณ์

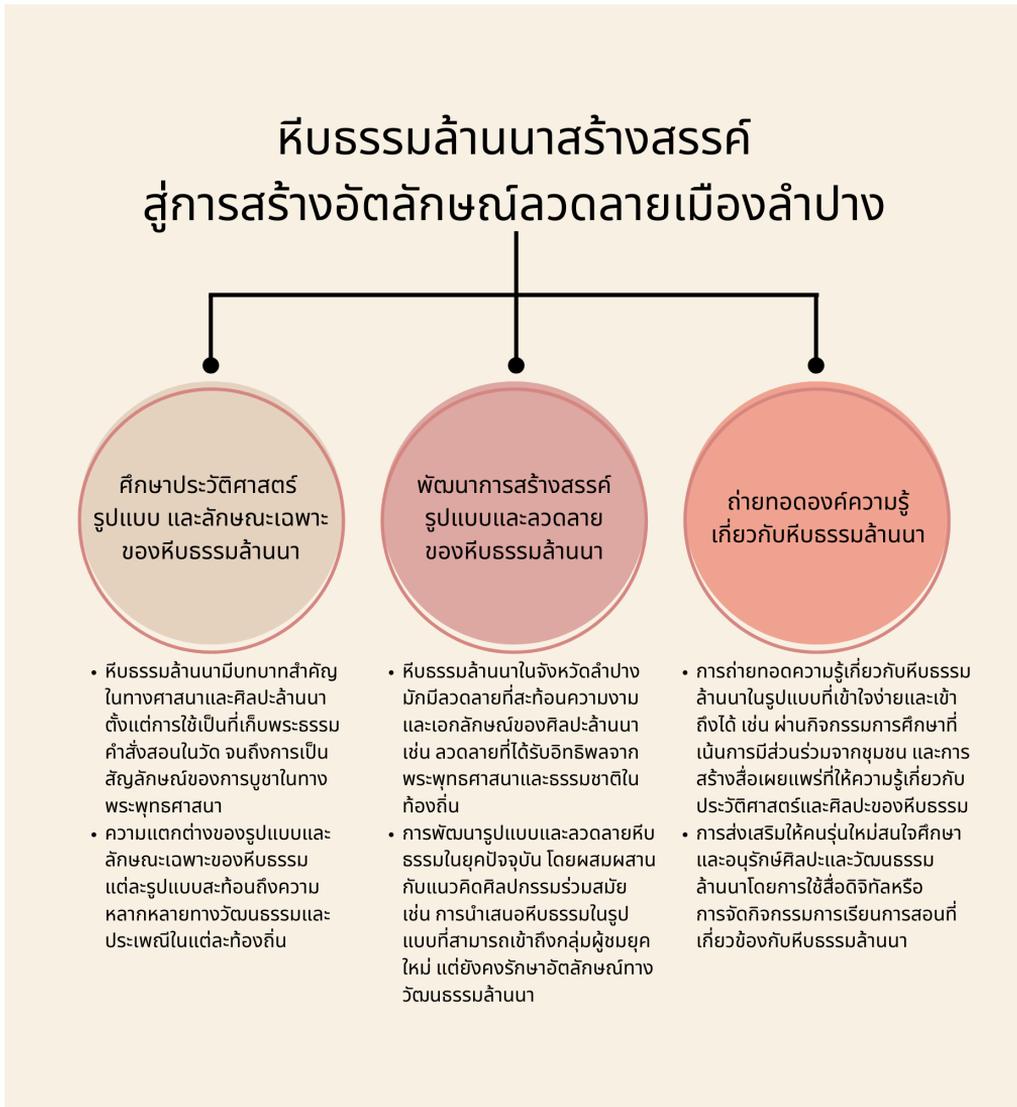
ลวดลายบนหีบธรรมล้านนา เป็นส่วนสำคัญในการสะท้อนเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของเมืองลำปาง โดยลวดลายเหล่านี้มักมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น ลวดลายหม้อดอกปทุมฉลุ, ลวดลายเมฆไหลหรือไส้หมู, หรือรูปแบบธรรมชาติที่สื่อถึงความเชื่อทางพุทธศาสนาและประเพณีท้องถิ่น เมื่อมีการนำเสนอหีบธรรมในรูปแบบใหม่ๆ เช่น การออกแบบที่มีการประยุกต์ใช้ในเรื่องของวัสดุ รูปแบบและลวดลาย จะช่วยสร้างการยอมรับและกระตุ้นความภาคภูมิใจในท้องถิ่น โดยเฉพาะเมื่อการออกแบบเหล่านี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ที่แสดงถึงการเป็นลำปางในทางศิลปะ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฐาปกรณ์ เครือระยา (2563: 17) ได้กล่าวไว้ในพรรณพฤษชาล้านนา จากพันธุกรรมพืชสู่ลวดลายในศิลปกรรม ว่า ลวดลายพรรณพฤษชาที่ปรากฏให้เห็นในวัฒนธรรมล้านนานั้น ส่วนใหญ่เกิดจากการสังเกต และการเลียนแบบธรรมชาติในลักษณะของการคัดลอกรูปแบบ ดอก ผล ใบ แล้วนำมาผูกลวดลายในเชิงงานศิลป์ ที่ก่อให้เกิดลวดลายเครือล้านนา เสมือนเป็นการบันทึกพันธุกรรมพืชที่เห็นในชีวิต

ประจำวัน แล้วนำมาสร้างสรรค์งานศิลปกรรมเทคนิคต่างๆ ถือเป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ โดยผ่านการสร้างลวดลายเพื่อใช้ตกแต่งในงานพุทธศิลป์ล้านนา

3) การส่งเสริมและการอนุรักษ์ศิลปะท้องถิ่น

การวิจัยเรื่องนี้ยังเน้นถึงการอนุรักษ์และส่งเสริมการใช้หีบธรรมล้านนาในชีวิตประจำวันและในกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็นการรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นให้ยังคงอยู่ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าในศิลปะท้องถิ่นที่มีทั้งคุณค่าในทางจิตใจและความสวยงาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์ และคณะ (2564: 287-288) ได้ศึกษาวิเคราะห์อัตลักษณ์แห่งมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในล้านนา พบว่าภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเกิดจากปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ที่กำหนดวิถีชีวิตของสังคมด้วยสภาพทางภูมิประเทศ ชาติพันธุ์และวิถีชีวิตในการอยู่รอดในสังคม ขณะเดียวกันอัตลักษณ์แห่งมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่รับผลกระทบมาจาก (1) ความเชื่อที่เป็นหลักการปฏิบัติให้เกิดความผาสุก (2) ทูณทางสังคมอันเป็นสิ่งที่อยู่ในชุมชนดั้งเดิม (3) การอนุรักษ์อันเป็นการรักษาความเป็นเอกลักษณ์แห่งภูมิปัญญาโดยการยึดหลักการ และปัจจัยด้านอัตลักษณ์แห่งมรดกทางวัฒนธรรมในล้านนาเกิดจากปัจจัย 4 ด้าน ได้แก่ (1) ภูมิศาสตร์ ความเป็นอยู่และวิถีชีวิต (2) ความเชื่อ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดความผาสุกตามกฎกติกาที่ยอมรับ (3) ทูณทางสังคม ลักษณะเฉพาะที่ดึงดูดความสนใจที่เกิดจากปัจจัยทางด้านทูณทางสังคมในพื้นที่ (4) การอนุรักษ์ การดูแลและรักษาเอกลักษณ์แห่งภูมิปัญญาในชุมชนล้านนาเพื่อให้เกิดคุณค่าในสังคมตลอดไป

องค์ความรู้จากงานวิจัย

ภาพที่ 21 องค์ความรู้จากการวิจัย
ที่มา : พระมหาอรรถเดช จันทรวะคิน

สรุป

หีบธรรมล้านนาเป็นสัญลักษณ์สำคัญทั้งในด้านพระพุทธศาสนาและศิลปกรรมล้านนา โดยมีบทบาทในการเก็บพระธรรมคำสั่งสอนและเป็นเครื่องมือในการบูชา การศึกษา หีบธรรมในพื้นที่อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ช่วยสร้างฐานข้อมูลด้านศิลปกรรมและสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น การพัฒนารูปแบบและลวดลายหีบธรรมในปัจจุบัน ได้ผสมผสานศิลปกรรมร่วมสมัยเพื่อตอบสนองต่อกลุ่มผู้ชมยุคใหม่ การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมการศึกษาและสื่อเผยแพร่ มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้และการอนุรักษ์ศิลปกรรมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้กับคนรุ่นใหม่ต่อไปได้

การวิจัยเรื่องนี้เน้นการอนุรักษ์และส่งเสริมอัตลักษณ์ทางศิลปกรรมของเมืองลำปาง ผ่านลวดลายบนหีบธรรมล้านนา ซึ่งไม่เพียงช่วยอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ยังส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทำให้หีบธรรมล้านนาเป็นสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าและบทบาทสำคัญในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. **การส่งเสริมการศึกษาและการฝึกอบรม** ควรมีการจัดการศึกษาหรือการฝึกอบรมด้านการออกแบบและการประยุกต์ใช้ลวดลายหีบธรรมล้านนาในงานศิลปะร่วมสมัย เพื่อให้คนรุ่นใหม่สามารถเรียนรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของหีบธรรมล้านนา รวมถึงเทคนิคการสร้างลวดลายแบบดั้งเดิม ซึ่งจะช่วยอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น

2. **การส่งเสริมการใช้หีบธรรมในกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม** ควรส่งเสริมการใช้หีบธรรมล้านนาในกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น งานประเพณีในเมืองลำปาง เพื่อให้หีบธรรมยังคงมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันและการรักษาความเชื่อทางศาสนา การส่งเสริมการใช้งานจริงจะช่วยรักษาและสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. **การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากหีบธรรมเพื่อการตลาด** การสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีลวดลายจากหีบธรรมล้านนา เช่น ของที่ระลึก หรือสินค้าที่เกี่ยวข้องกับศิลปะท้องถิ่น สามารถช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และสร้างการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของหีบธรรมในแง่ของการท่องเที่ยวและการตลาด

4. การสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดแสดงหีบธรรมล้านนาในพิพิธภัณฑ์หรือสถานที่ท่องเที่ยวท้องถิ่นจะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่สนใจด้านวัฒนธรรมและศิลปะท้องถิ่น ซึ่งสามารถใช้เป็นจุดขายเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

5. การส่งเสริมการวิจัยและการอนุรักษ์ ควรมีการสนับสนุนการวิจัยด้านการอนุรักษ์หีบธรรมล้านนาและลวดลายต่างๆ เพื่อลดการสูญหายของวัตถุสำคัญทางวัฒนธรรม การวิจัยสามารถช่วยให้มีการพัฒนาเทคนิคการอนุรักษ์และการบำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพที่ดีเพื่อส่งต่อไปยังรุ่นหลัง

6. การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน ภาครัฐและเอกชนควรร่วมมือกันในการส่งเสริมและอนุรักษ์หีบธรรมล้านนา โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการสร้างงานศิลปะจากหีบธรรม เพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างการรับรู้ถึงความสำคัญของวัตถุทางวัฒนธรรมนี้

7. การประยุกต์ใช้หีบธรรมในงานสถาปัตยกรรมและการออกแบบสมัยใหม่ สามารถนำลวดลายหีบธรรมมาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมและการตกแต่งภายในสมัยใหม่ เช่น การตกแต่งโรงแรม ร้านค้า หรือสถานที่สำคัญในเมืองลำปาง เพื่อนำเสนอความสวยงามและเอกลักษณ์ของศิลปะท้องถิ่นในรูปแบบที่ทันสมัยและเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- ฐาปกรณ์ เครือระยา. (2563). **พรรณพฤกษาล้านนา จากพันธุกรรมพืชสู่ลวดลายในศิลปกรรม**. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- มณี พยอมยงค์ และ ศิริรัตน์ อาศนะ. (2549). **เครื่องสักการะในล้านนาไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และ ธนิกานต์ วรธรรมานนท์. (2559). **อานิสงส์หีตหอไตร ฉบับวัดพระหลวง อำเภอสองแฉ่น จังหวัดแพร่. วารสารดำรงค คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร**, 15(2), 59-88.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2561). **ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา**. นนทบุรี: เมืองโบราณ.
- สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์, พระครูสิริธรรมบัณฑิต, พระมหาเกียรติ ฉัตรแก้ว, สหทยา วิเศษ, และ

ปาณิสรา เทพรักษ์. (2564). ศึกษาวิเคราะห์อัตลักษณ์แห่งมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในล้านนา. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 6(2), 287-305.

สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดลำปาง. (2566). เอกสารประกอบการประชุมอบรมสัมมนาพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล และหัวหน้าที่พักสงฆ์. ลำปาง: สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดลำปาง.